

Koncept i mogućnosti razvitka otočne poljoprivrede

Josip Defilippis

Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Split, Hrvatska

SAŽETAK »Nacionalni program razvitka otoka«, kao strategijski plan hrvatske vlade, zalaže se za razvitak poljoprivrede kao jedne od temeljnih gospodarskih djelatnosti na otocima. Autor razrađuje koncept razvitka otočne poljoprivrede, razlaže mogućnosti njegove realizacije te predlaže instrumente i mjere njezina poticanja. Poljoprivreda nije autonomna gospodarska grana. Ona je čvrsto urasla u prirodnu sredinu i gospodarsku strukturu te ovisi o socioekonomskom stupnju razvitka i njegovim promjenama. O toj integracijskoj i složenoj sredini valja voditi računa kada se postavlja koncept razvitka i govori o mjerama njegove realizacije.

Cljučne riječi: koncepcija razvitka, mjere poticanja, otoci, poljoprivreda, Hrvatska.

Primljeno: svibnja 1997.

Prihvaćeno: rujna 1997.

Članak je izvorno objavljen u *Sociologiji sela*, 35 (1997) 1/4 (135/138): 1-10.

1. Koncept razvitka otočne poljoprivrede

Koncept razvitka otočne poljoprivrede trebao bi se temeljiti na nekoliko osnovnih pretpostavki:

- na mogućnostima optimalne valorizacije prirodnih uvjeta na otocima u granicama »održivog razvitka«;
- na potražnji onih proizvoda što ih otočna poljoprivreda proizvodi ili može proizvesti za potrebe otoka, države i izvoza;
- na mogućnostima poticanja gospodarskog razvitka pa time i poboljšanja ukupnih životnih uvjeta na otocima;
- posrednom ili neposrednom doprinosu gospodarskom razvitku Hrvatske, optimalnom iskorištenju svih njezinih resursa te skladnijem prostornom razvitku države.

Ovaj bi koncept razvitka trebala realizirati obiteljska otočna gospodarstva. Prema ustavnim odrednicama, otoci su područje od posebne državne brige te će država preko svojih institucija, razvojnom politikom i mjerama posebno poticati njihov napredak.

2. Potrošnja i plasman proizvoda

(1) Za dva najznačajnija poljoprivredna otočna proizvoda – vino i ulje – postoji ustaljena potražnja i njihov je plasman, uglavnom, osiguran.

Vino ima tri tržišta: lokalno – za otočno stanovništvo i otočni turizam, za područja kontinentalne Hrvatske i za izvoz. Ne podcjenjujući a niti zanemarujući ijedno od njih, turističkoj potražnji trebalo bi posvetiti daleko veću pažnju. Vino je otočni proizvod, pa bi po njemu i otok trebao biti prepoznatljiv, a takvo bi vino trebalo biti sastavnim dijelom turističke ponude. Kad se turisti upoznaju s otočnim vinom, ono može otvoriti mogućnost izvoza u zemlje iz kojih turisti dolaze. Stroga bi orijentacija na kakvoću i osebnost vina imala umanjiti eventualne hirove tržišta.

Ulje čini sastavni dio bilance jestivih biljnih ulja i u načelu ne bi trebalo biti problema s njegovim plasmanom. Dodatna promocija njegovih dijetetskih vrijednosti mogla bi među turistima, a i domaćim potrošačima, pobuditi još veći interes.

Od drugih voćnih vrsta, višnja-maraska gotovo sva odlazi u izvoz, a smokva je još uvijek slabo komercijalizirana, te bi valjalo poraditi na organizaciji njezine prerade i prikladne komercijalizacije. U pravilu ne bi trebalo biti problema s plasmanom badema, agruma i kivija.

Od stočarskih proizvoda važan je ovčji sir i janjetina, i nema većih problema s njihovim plasmanom, čak da je i proizvodnja veća. Šteta što nema prikladne proizvodnje kozjih sireva, iako za to postoje svi osnovni uvjeti.

(2) U vrijeme turističke sezone potražnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na otocima nekoliko se puta povećava. Međutim, otočna poljoprivreda dosta skromno sudjeluje u podmiranju tih potreba. Opskrba voćem i povrćem mogla bi biti mnogo bolja osigurali se dovoljno vode. Bez vode za navodnjavanje nema ljetne proizvodnje. Turistička potražnja na otocima i dalje će se opskrbljivati negdje s kontinenta i proizvodi trajektima dovoziti na otok, a to će, dakako, utjecati na osjetno povećanje cijena, iako postoje potencijalne mogućnosti da se ta proizvodnja osigura na otocima.

(3) Različita zagađenja ljudske hrane sve su očitija i javnost je sve svjesnija i osjetljivija na taj problem. Sve se više govori o proizvodnji i potrošnji »zdrave« hrane, pa se i epitet »zdrava« sve više upotrebljava u marketinškom predstavljanju. Toga pogotovu ima u zapadnim razvijenim zemljama iz kojih nam i dolazi najviše turista.

Otoci, kao izolati, pogodne su sredine za proizvodnju nekontaminirane hrane. Na otocima se njihova proizvodnja i promet dadu najlakše kontrolirati. »Zdravi« proizvodi jednim bi dijelom mogli ići direktno na tržište s oznakom kvalitete. Drugim bi dijelom ti proizvodi mogli biti plasirani otočnim hotelima i restoranima za pri-

premanje »zdrave« hrane, što bi i njima samima moglo korisno poslužiti. Kada bi bila organizirana proizvodnja nekontaminirane hrane i njezina kontrola, »zdrava hrana« bila bi dio (poseban oblik) turističke ponude otočnih restorana, hotela pa i cijelih otoka.

3. Proizvodna struktura otočne poljoprivrede

Dosadašnja izlaganja upućuju da ne treba mijenjati postojeću tradicionalnu poljoprivrednu proizvodnu strukturu. Ne treba očekivati ni inzistirati na značajnijem kvantitativnom povećanju proizvodnje. Naravno da povećanje ne treba isključiti za neke proizvode, na nekim otocima ili lokacijama, ukoliko za to postoje tržišni preduvjeti. Međutim, najvažnije je svim raspoloživim mjerama ustrajati na kvaliteti proizvodnje pa time i na prepoznatljivosti otočnih proizvoda. Mi ovdje, dakako, govorimo općenito za sve otoke, ali svaki je otok poseban »svijet«, sa svojim posebnim potrebama i mogućnostima koje treba pojedinačno istražiti i valorizirati.

U vinogradarstvu treba tražiti mogućnosti kako zaustaviti daljnji pad površina i proizvodnje. Pri novosadnji valja se strogo pridržavati sortimenta koji je rajonizacijom vinogradarstva za taj otok ili lokalitet predviđen. U tom cilju treba organizirati rasadničku proizvodnju koja će osigurati preporučene sorte kvalitetnih sadnica.

Uvažavajući postojeće vinarske kuće bivšega društvenog sektora, te potičući njihovo bolje opremanje, bilo bi korisno pomagati izgradnju i opremanje »malih« vinarija, skromnijih preradbenih kapaciteta kako u privatnom tako i u zadružnom vlasništvu. Pojava i rad ovih manjih vinskih kuća trebala bi suzbiti svaki pokušaj monopolskog ponašanja »velikih« preradaivača. Cilj je poticati i dobivati kvalitetne proizvode ali, isto tako, i borba za bolji odnos prema vinogradarima i proizvođačima grožđa.

Sva otočna vina treba maksimalno finalizirati na samim otocima, nastojeći da odu s otoka kao gotov i prepoznatljiv otočni proizvod. Ona sva moraju nositi oznaku »zaštićenog porijekla«. Svako je vino proizvod svoga otoka, čak i otočnog lokaliteta, i ono taj otok u stanovitom smislu predstavlja. Treba omogućiti poticanje »malih« vinarija i poticati ih da prezentiraju to bogatstvo kvalitete izražene u raznim tipovima vina. To bi trebalo obogatiti ponudu otočnih (i hrvatskih) vina. Naravno, nužno je na svakom otočnom vinogorju osigurati efikasnu kontrolu proizvodnje (od sadnice i sadnje do boca i prometa vina) prema važećim propisima. I to je garancija kvalitete!

Maslinarstvo, po površinama koje pokriva i po proizvodnji koju daje (i može dati), čini svakako značajnu proizvodnju otoka. Tri su tipska modela maslinika na otocima moguća:

- poboljšani ekstenzivni (tradicionalni) model na površinama koje se ne mogu, ili teško mogu, obrađivati mehanizacijom ako se uz masline uzgajaju ovce. Tip maslinika u kojemu ispasuju ovce široko se rabi na Cresu (po njemu je i dobio naziv »creski model«), a pokazao je vrlo dobre rezultate. Osnovni predu-

jet za primjenu ovoga modela jesu poljski putevi kojima bi se traktorima moglo doći na svaku parcelu;

- intenzivan uzgoj »obnovljenih« starih maslinika, primjenjujući sve osnovne agrotehničke mjere;
- »novoposadeni« nasadi maslina s intenzivnom primjenom agrotehlike.

Iako je Hrvatska mediteranska zemlja, u njoj se danas po stanovniku proizvodi samo oko 0,2 litara ulja, naspram 20 litara u Grčkoj, 16 u Španjolskoj i 14 u Italiji, što sve govori kako još uvijek ni izdaleka nismo valorizirali našu mediteransku pripadnost.

Uz tradicionalne mediteranske voćne kulture – smokvu, višnju-marasku i bajam, proizvodnju kojih valja poticati, ima mjesta i za širenje proizvodnje rogača i šipaka, pogotovu na južnodalmatinskim otocima.

Prema nekim procjenama, na dalmatinskim otocima postoje pogodne zemljišne površine i klimatski uvjeti za uzgoj oko 4.500 do 5.000 hektara agruma (na Visu 1.000, Korčuli i Lastovu 1.000, Braču, Šolti i Hvaru 1.000 te na dubrovačkim otocima oko 500). Ta bi proizvodnja u Hrvatskoj trebala znatno poboljšati zimsku opskrbu voćem. Korištenjem tih mogućnosti Hrvatska valorizira svoj mediteranski smještaj, i širi svoju proizvodnu strukturu na subtropske kulture. Ostaje samo problem opskrbe dovoljnom količinom vode za natapanje podobnih lokacija.

U stočarstvu će ovca i dalje zadržati dominantno mjesto, to više što je moguće širenje kvalitetnih pašnjačkih površina pod maslinama (creski model). U ovčarstvu bi trebalo ozbiljno raditi na pasminskom oplemenjivanju otočne ovce i povećanju njene proizvodnje.

Postoje mogućnosti za daleko veći uzgoj koza, i onih u štalskom uzgoju – na vezu (2-3 u svakom domaćinstvu), i onih u manjim stadima, dakako, uz nužnu kontrolu. Trebalo bi poticati proizvodnju mesa (jaretine, kozetine) te kozjeg mlijeka i sireva, kao specifičnih proizvoda ovoga podneblja.

Ostaje problem značajnijeg udjela poljoprivrednih potencijala otoka u opskrbi turističke potražnje. U korištenju tih mogućnosti ključno ograničenje jest voda. Problem vodoopskrbe otoka prelazi okvire ovoga napisa. Mi samo želimo istaknuti izuzetnu važnost vode u valorizaciji poljoprivrednih potencijala otoka i naglasiti nužnost poduzimanja odlučnih zahvata u osiguranju vode za potrebe poljoprivrede.

4. Obiteljska gospodarstva – nositelji razvitka otočne poljoprivrede

Jedno od osnovnih obilježja obiteljskih otočnih gospodarstava jest njihova usitnjenost. Na takvu gospodarstvu (prosječno oko 1,0 do 1,5 ha obradiva zemljišta) ne mogu se optimalno iskoristiti radni kapaciteti domaćinstva, niti se može organizi-

rati proizvodnja koje bi ekonomski učinci omogućili domaćinstvu doličan životni standard. Često se rješenje vidi u »okrupnjavanju« posjedovne strukture i obiteljskog gospodarstva općenito. Međutim, zaboravlja se da značajnija izmjena posjedovne strukture traje i nekoliko generacija (ako se država ne umiješa prisilama). To je izuzetno spor proces kojega rezultate možemo samo dugoročno očekivati, a nama se valja prikloniti pragmatičnijim rješenjima.

Od šezdesetih godina, u jeku napuštanja poljoprivrede kao »profesije« i osnovnog zanimanja, formirao se model »mješovitoga obiteljskog gospodarstva«. On je široko zastupljen uzduž cijeloga hrvatskoga mediteranskog područja, a na otocima obuhvaća čak 91,8% svih gospodarstava. Model je spontano nastao kao najoptimalnije rješenje u danim gospodarskim uvjetima. Jednim segmentom te »dvojne« ekonomije, radnoaktivni članovi domaćinstva zapošljavaju se i od zaposlenja, osim plaće, stječu pravo na mirovinu, punu zdravstvenu zaštitu obitelji te mogućnost dobivanja kredita. U drugom segmentu modela – gospodarstvu – svi se radnosposobni članovi, svatko prema svojim fizičkim i dobnim mogućnostima, angažiraju u poslovima na gospodarstvu. Model omogućava maksimalno zaposlenje svih radnih kapaciteta domaćinstva (domaćica, djece, starijih, umirovljenika) i osigurava dva dohotka – iz zaposlenja i s gospodarstva. Obadva zajedno oni mogu osigurati doličan životni standard domaćinstvu. Često se tome u turističkim mjestima dodaju i druge aktivnosti (iznajmljivanje soba, konobe, ribarstvo i sl.) što čini daljnje prihode domaćinstva.

Ovaj je model na otocima iskušan, pokazao se uspješnim i bio je osnova prosperitetu otočnog stanovništva. O tome svjedoče i rezultati naših istraživanja. Na pitanje »što bi preporučili mladima – čime da se bave u životu«, odgovori anketiranih ispitanika strukturirani su na sljedeći način:

- da se bave poljoprivredom jedino ako imaju velika i sredena gospodarstva – 13,2% ispitanika;
- izučiti zanat, zaposliti se i zadržati gospodarstvo na kojemu će i dalje proizvoditi – 65,4% anketiranih;
- da nikako ne budu poljoprivrednici – 10,5% respondenata;
- nešto drugo – 11,8% anketiranih.

Prema tome, čak dvije trećine ispitanika (65,4%) preporučuje ono što su sami iskušali i što se po njihovu iskustvu pokazalo uspješnim modelom egzistencije na otocima. Ovo je jako važno, jer prihvatiti koncept razvitka »mješovite ekonomije« znači vezati razvitak poljoprivrede uz razvitak nepoljoprivrede. To je bitno jer taj način podržava diferencirani razvitak, što je za ukupno otočno gospodarstvo od izuzetne važnosti. Ne zaboravimo da je orijentacija na monokulturu vinogradarstva krajem 19. i početkom 20. stoljeća završila demografskim slomom na otocima. Jednostrana orijentacija na turizam u zadnjih pak je šest godina, zbog poznatih razloga, u mnogim »turističkim otocima ili naseljima« izazvala tešku ekonomsku krizu. Ta je kriza u mnogim područjima pokrenula vraćanje poljoprivredi (maslinama, ovcama).

Ovdje valja upozoriti, pa makar samo u natuknicama, a temeljem naših istraživanja, na neke odnose domaćinstva prema gospodarstvu:

- čak 38,5% anketiranih domaćinstava smanjilo je površine pod vinogradima, ali ih ima 10,0% koja su površine povećala, a 5,7% ih to kani učiniti;
- na pitanje »bi li prodali zemlju«, 89,5% domaćinstava odgovara da ne bi prodali; 10,5% bi prodali samo neke parcele, a nitko ne bi prodao sve svoje zemljište;
- upitani »kada bi imali novac, u što bi ga uložili«, 48,7% ispitanika opredjeljuje se za investicije u domaćinstvo, a 27,6% za investicije u razvitak gospodarstva;
- na pitanje »bi li se mogao povećati dohodak s gospodarstva«, 67,1% domaćinstava ocjenjuje da ne bi, a čak 32,9% smatra da bi mogao kada bi bili ispunjeni neki drugi uvjeti.

Unatoč vidljivim i nesumnjivim regresirajućim tendencijama, nastalima uglavnom zbog depopulacije i njezinih posljedica, postoje – važno je naglasiti – i progredirajuće tendencije. Ima domaćinstava koja sade nove vinograde i šire proizvodnju, a kada bi imala novac uložila bi ga i u druge potrebe gospodarstva i mogla bi znatnije povećati dohodak. Važan je i podatak što nitko nije spreman otuditi svu svoju zemlju. Postoji, znači, jedna ne baš sasvim beznačajna grupa obiteljskih gospodarstava koja vidi budućnost u svom gospodarstvu. To je ona skupina koja će napredovati i »povući progres«, jer će njihov primjer ohrabriti i druge. Njihove razvojne napore prvenstveno treba poduprijeti. Temeljem jedne smišljene (ciljane) agrarne politike i mjera, ova bi se grupa trebala ustaliti i s vremenom brojčano ojačati.

Ova proizvodno ekspanzivna orijentacija, kolika bila da bila, vrijedi dok postoji drugi segment »mješovitog« modela – zaposlenje. Bez zaposlenja, ekonomija gospodarstva ne može sama, u pravilu, osigurati doličan dohodak domaćinstva. Proizlazi da je osiguranje radnog mjesta – zaposlenja, ma koliko bilo slabo plaćeno, uvjet opstanka na gospodarstvu i (u krajnoj liniji) uvjet njegovu napretku.

S vremenom će se izdvojiti jedna grupa mladih, poduzetnih domaćinstava koja će moći jačati svoju proizvodnju, koja će znati kako osigurati doličan dohodak. Oni će se, kao profesionalni poljoprivrednici baviti isključivo proizvodnjom na gospodarstvu, i onda će postepeno mijenjati i okrupnjavati svoju gospodarsku strukturu, iako će još zadugo otočna poljoprivreda počivati na mješovitom domaćinstvu i njegovoj dvojnoj aktivnosti.

5. Mjere agrarne politike na otocima

Agrarna politika svojim mjerama treba pridonijeti da se ovaj koncept na otocima i ostvari. Otočna agrarna politika mora biti komplementaran segment ukupne politike otočnog razvitka, ali isto tako i prepoznatljiv dio cijele državne agrarne politike.

5.1. Zemljišna politika

Otoci su »siromašni« zemljištem te sve mjere zemljišne politike valja usmjeriti prema očuvanju i racionalnom korištenju raspoloživih zemljišnih resursa.

(1) Imovinsko-pravni odnosi na poljoprivrednom zemljištu na otocima izuzetno su složeni i administrativno nesređeni. Radi se o skupini problema koji će se dugoročno rješavati ali ima i onih koje bi se moglo riješiti i u kraćem roku. Dugoročno, već sada treba odlučnije pokrenuti administrativne postupke za sređivanje imovinsko-pravnih odnosa i njihova racionalnoga i suvremenog vođenja (kompjutorizacija). Kratkoročno, ne dirajući u vlasništvo zemljišta, valja naći pravna rješenja koja bi omogućila da se sva neobrađena zemljišta obrade. Davanje neobrađenog zemljišta u zakup na tri godine, kako predviđa postojeći zakon, nije prikladan za otočne dugogodišnje kulture. Primjerice, vinogradi i voćnjaci traju dvadesetak i više godina. Uređivanje tla, uvođenje vodovodne instalacije i opreme za natapanje te ostale nužne predradnje dugoročne su investicije. Treba razmotriti mogućnosti dugoročnog zakupa ili druge pravne mogućnosti dugoročnog korištenja ovih (danas) neobrađenih površina.

(2) Mnoga su vrijedna poljoprivredna tla na otocima upotrebljena u razne svrhe i tako »za sva vremena« izgubljena za poljoprivredu. Postojeće zakonodavstvo omogućava prenamjenu poljoprivrednog zemljišta za neke druge svrhe, uz plaćanje naknade. Na otocima nikakva naknada ne može nadoknaditi izgubljeno poljoprivredno tlo. Određene bonitetne klase zemljišta treba apsolutno zaštititi od svake prenamjene, bez obzira jesu li trenutno obrađena ili nisu.

(3) Mehanizacija poljoprivredne proizvodnje na otocima prvi je uvjet njezina opstanka i razvitka. Postojeća poljska mreža putova često ne odgovara ni lakšoj mehanizaciji. Valja omogućiti da se do svake parcele, bila ona danas obrađena ili ne, može doći traktorom s prikolicom. To je i osnovni preduvjet da parcela bude obrađena. Radi se o osnovnom infrastrukturnom uređenju otočnoga poljoprivrednog zemljišta, pa i državni fondovi trebaju sudjelovati u izgradnji adekvatne poljske putne mreže.

(4) Zemljišna politika uključuje i problematiku vode za potrebe poljoprivrede jer je voda, kao i zemljište, osnovni preduvjet za uzgoj određenih kultura te uvjet intenzifikacije proizvodnje. Bez vode nema intenzivne proizvodnje. Na otocima zapravo i nema izvora, ili su vrlo oskudni. Valja se okrenuti drugim izvorima kao što su: dovod vode s kopna, izgradnja akumulacija i desalinizacija mora. Dosađajna rješenja uglavnom su se svela na dovod vode s kopna. Daleko je manje pažnje posvećeno izgradnji akumulacija a, koliko znamo, još nema ozbiljnijeg programa za desalinizaciju.

Izgradnji manjih ili većih akumulacija trebalo bi posvetiti mnogo više pažnje. Na svim otocima postoje pogodne lokacije koje bi se u tu svrhu dale iskoristiti. Voda bi se prikupljala dijelom kišom a dijelom iz postojećih vodovodnih sistema noću

kada je stanovništvo i turizam manje troše. Kako se i ovdje radi o osnovnom infrastrukturnom opremanju zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju, državni fondovi trebali bi sudjelovati u gradnji ovih akumulacija i vezanih sustava.

5.2. Ekonomske mjere

Ekonomske mjere za stimulaciju razvitka poljoprivredne proizvodnje mogu biti razne: smanjenje poreznih obveza, regresi (na gorivo, gnojiva i dr.), subvencije za neke proizvode ili kreditiranje bilo proizvodnje, bilo investicija u nove nasade ili pogone za preradu proizvoda. O količini i načinu odlučivat će institucije i administracija (vlade, ministarstava, županija, općina), koje direktno ili indirektno raspoložu sredstvima. Jedanput usvojen »Nacionalni program razvitka otoka« morao bi obvezivati sve sudionike u donošenju i izvođenju tih mjera, i da se pridržavaju konceptualnih programa. Načelno, moguća su dva modela djelovanja:

- prvi, pri donošenju bilo koje mjere u agraru na razini države – obavezno treba razmotriti moguće učinke tih mjera na otocima i, u skladu s poljoprivrednom strategijom otoka, odrediti za njih posebne modalitete;
- drugi, – posebne mjere stimulacije otočne poljoprivrede. Čini nam se da investicije u primarnu proizvodnju (uređenje zemljišta, navodnjavanje, podizanje nasada) i u objekte za preradu proizvoda, a koje su u skladu sa strategijom razvitka otoka, treba pratiti kreditima po posebno povoljnim uvjetima.

5.3. Zaštita otočnih proizvoda

Sve finalne proizvode otočne poljoprivrede valja vidno označiti. O tome bi trebalo donijeti poseban pravilnik. Cilj zaštite jest garancija otočne provenijencije i kakvoće proizvoda. Kontrolu otočnog porijekla već provode postojeće službe (primjerice, za vina), ili poljoprivredna stručna služba. »Zaštita« bi imala dvostruke učinke:

- na tržištu – promociju otočnih proizvoda,
- u proizvodnji – kontrolom proizvoda poticati i garantirati kvalitetu.

Kontrola i obilježavanje proizvoda omogućava praćenje porijekla, kvalitete, količine proizvoda puštene u promet i prometne tokove. Takva evidencija i kontrola pružala bi mogućnost da se proizvod oslobodi poreza na promet ili da se subvencionira (ako se o tome donese odluka) i tako stimulira »otočna« kvalitetna proizvodnja.

5.4. Intelektualna podrška poljoprivrednom razvitku

Poljoprivreda je »sudbina« otočana i otočanin mora biti osposobljen za tu proizvodnju. Zbog toga je potrebno:

- u svim višim razredima osmogodišnjih škola u nastavne programe uvesti predmet »poljoprivreda«;
- organizirati (zimske) tečajeve kao oblik permanentnog obrazovanja starijih, kako o agrotehnici tako i o vođenju (upravljanju) gospodarstvom.

Sve otoke bez razlike (velike ili male) treba pokriti primjereno organiziranom poljoprivrednom savjetodavnom službom, koja bi imala obilježje javne službe i trebala bi:

- pružati poljoprivrednicima nužna stručna znanja putem nastave u školama, na tečajevima, predavanjima, stručnim izletima, organizirati i voditi ogledne nasade i sl.;
- organizirati i kontrolirati proizvodnju zdrave hrane, promicati i kontrolirati proizvodnju koja će nositi oznake »otočne zaštite«, a bila bi ovlaštena o tome izdavati odgovarajuće isprave;
- trajno pratiti sva zbivanja u proizvodnji te nužne podatke i zapažanja redovito dostavljati nadležnim institucijama;
- baviti se i drugim poslovima vezanima za razvitak otočne poljoprivrede.

5.5. Organizacijske mjere

(1) Na razini države, u okviru rajonizacije poljoprivrede, unutar (IV.) Jadransko-ga poljoprivrednog rajona izdvojiti »Otočni poljoprivredni podrajon«. To samo za sebe nije neka mjera već, rekli bismo, konvencija koja bi mogla biti vrlo korisna u osmišljavanju i praktičnom provođenju agrarnih mjera. Onda bi se, u sklopu jedne regionalne politike poljoprivrednog razvitka Hrvatske, trebalo točno znati da su otoci posebno i specifično područje kojemu trebaju i posebne mjere za napredak.

(2) Mali opseg obiteljskih gospodarstava ima u otočnoj sredini stanovite prednosti ali, isto tako ima i ozbiljnih nedostataka. Nedostaci su oni klasični što proizlaze iz sitnih dimenzija gospodarstva, a odnose se na proizvodnju i pogotovo na preradu i komercijalizaciju.

Stoga je potrebna revitalizacija zadrugarstva kao kolektivnog nositelja razvitka proizvodnje. Na otocima postoji duga tradicija zadrugarstva i njegovoj obnovi i jačanju, posebice u pogledu vrednovanja izvornih otočnih vrijednosti, treba pokloniti dužnu pažnju. Te obnovljene zadruge u načelu bi preuzele brigu o nabavi repromaterijala u poljoprivredi, o preradi i čuvanju proizvoda, o komercijalizaciji kao i drugim poslovima vezanima za napredak poljoprivrede i pomoć malim obiteljskim gospodarstvima u njihovoj proizvodnji.

(3) Realizacija bilo kakve smišljene gospodarske politike na otoku zahtijeva i uspostavu organiziranog sustava koji će provoditi mjere i izvještavati o rezultati-

ma. U tom sustavu posebno bi mjesto imala i poljoprivreda, kao specifičan segment otočnoga gospodarstva.

5.6. Poljoprivreda – segment integralnog razvitka otoka

Poljoprivreda je samo segment ukupnoga otočnoga gospodarstva i življenja. Napretkom poljoprivrede dobiva ukupno otočno gospodarstvo pa se tako potiče sociokulturni i demografski razvitak otoka. U taj integralni koncept razvitka treba, dakle, uključiti i svestrano podržati razvitak poljoprivrede na jadranskim otocima.

6. Zaključak

Otoci čine vrlo vrijednu ali i osjetljivu prirodnu, gospodarsku i ljudsku sredinu. Poremećaj bilo kojega od ovih segmenata odražava se kao poremećaj u ostala dva, a to vodi općoj degradaciji otoka. Poljoprivreda je stabilizirajući element svih segmenata, jer je ugrađena u prirodnu sredinu, nužno čini segment diversifikacije gospodarske strukture i duboko je usadena u mentalitet i življenje otočana.

»Mješoviti« ekonomski model otočnog domaćinstva nastao je u životnoj nuždi i pokazao se uspješnim. On u sebi nosi dva »zdrava« elementa razvojnih mogućnosti: diversificiranu gospodarsku strukturu i »male dimenzije« gospodarskih subjekata, upravo prema mjeri otočnih kapaciteta. Stoga bi razvojne mjere, a među njima i agrarne, trebale poticati takav napredak na otocima.

Literatura

1. Defilippis, Josip (1991.): Promjene u seoskim domaćinstvima otoka. – **Privreda Dalmacije**, Split, (1991) 10/12: 7-13.
2. Defilippis, Josip (1992.): Tendencije i dileme razvoja sela i poljoprivrede obalnog područja. – **Radovi Ekonomskog fakulteta**, Split, 2 (1992) 7: 115-126.
3. Defilippis, Josip (1993.): Obiteljska gospodarstva Hrvatske. – Zagreb : AGM, 247 str. – (Biblioteka Gospodarstvo)
4. Defilippis, Josip (1994.): Obiteljska gospodarstva dalmatinskih otoka. – U: *Mediteranski koncept razvojne strategije Hrvatske : I. znanstveni skup* (Split, 8. i 9. prosinca 1993.). – **Radovi Ekonomskog fakulteta**, Split, 4 (1994) 11: 337-354.
5. Defilippis, Josip (1995.): O strategiji razvoja poljoprivrede mediteranskog područja. – U: **Mediteranski koncept gospodarskog razvitka Hrvatske : 2. znanstveni skup** (Split, 7. i 8. prosinca 1995.). – Split : Ekonomski fakultet Split, 1995, str. 339-344.
6. Defilippis, Josip (1996.): Poljoprivreda u razvitku hrvatskih otoka. – U: **Znanstveni skup Susreti na dragom kamenu 1996.** – Pula : Fakultet ekonomije i turizma »Dr. Mijo Mirković«, 1996, str. 519-529.

Josip Defilippis

Institute for Adriatic Crops and Karst Reclamation, Split, Croatia

Approach to and Possibilities of the Development of Island Agriculture

Summary

The National Programme for Island Development, as a strategic plan of the Croatian government, is designed to develop agriculture as one of the basic economic activities on islands. The author discusses the approach to the development of this kind of agriculture, analyses possibilities for its realization, and suggests instruments and measures to encourage it. Agriculture is not an autonomous branch of the economy. It is closely integrated into the natural environment and economic structure of an area, and depends on social and economic development and changes. This integrated environment must be borne in mind when development is planned and measures undertaken to realize it.

Key words: developmental concept, stimulating measures, islands, agriculture, Croatia.

Received on: May 1997

Accepted on: September 1997

The article originally published in *Sociologija sela*, 35 (1997) 1/4 (135/138): 1-10.

Josip Defilippis

Institut pour les Cultures dans la région Adriatique et l'amendement du karst, Split, Croatie

Concept et possibilités du développement de l'agriculture dans les îles

Résumé

»Le Programme national de développement des îles«, en tant que plan stratégique du gouvernement croate, s'emploie au développement de l'agriculture comme l'une des activités économiques fondamentales des îles. Dans son article l'auteur élabore le concept du développement de cette agriculture, analyse les possibilités de sa réalisation et propose des instruments et des mesures pour stimuler l'agriculture dans les îles. L'agriculture n'est pas une branche économique autonome. Elle est solidement intégrée dans le milieu naturel de la région et dans la structure économique, et elle dépend du degré socio-économique du développement et de ses changements. Lors de l'élaboration de ce concept de développement et lorsqu'il est question des mesures en vue de sa réalisation, il faut tenir compte de ce milieu auquel l'agriculture est intégrée.

Mots-clés: concept de développement, mesures pour stimuler, îles, agriculture, Croatie.

Reçu: mai 1997

Accepté: septembre 1997

Йосип Дэфилиппис

*Институт адриатических культур и мелиорации тощей почвы, Сплит,
Хорватия*

Концепция и возможности развития островного сельского хозяйства

Резюме

Национальная программа развития островов, как стратегический план Правительства Хорватии, старается развивать земледелие, как одну из основных хозяйственных деятельностей в области остров. Автор разрабатывает концепцию развития земледелия на островах, излагает возможности выполнения этой концепции и предлагает инструменты и мероприятия для побуждения земледелия. Земледелие не является автономной хозяйственной отрасли. Оно крепко коренится в природной среде и экономической структуре и зависит от социо-экономической степени развития его перемен. Эту объединяющую и сложную среду надо иметь в виду, когда оформляется концепция развития и когда речь идёт о мероприятиях её выполнения.

Ключевые слова: концепция развития, мероприятия побуждения, острова, земледелие, Хорватия.

Получено: в мае, 1997 года.

Принято к печати: в сентябре, 1997 года.

Статья впервые опубликована в журнале *Sociologija sela* (*Социология деревни*), Vol. 35, 1997, № 1/4 (135/138), стр. 1-10.